

Ukraine's legislation on greenhouse gas emission reductions after ratification of the Paris Agreement

Законодавство України у сфері скорочення викидів парникових газів після ратифікації Паризької угоди

Svitlana Romanko

Key words:

greenhouse gases, climate change, adaptation, Paris agreement.

Ключові слова:

парникові гази, зміна клімату, адаптація, Паризька угода.

Вступ. Україна у 2016 р. ратифікувала Паризьку хартію з боротьби з глобальною зміною клімату, яка у 2020 р. почне діяти та замінить собою Кіотський протокол до Рамкової Конвенції ООН зі зміни клімату. Країни – учасниці Паризької угоди повинні працювати на: а) стримування зростання глобальної середньої температури значно нижче 2°C понад доіндустріальні рівні і докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5°C понад доіндустріальні рівні, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату; б) підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, а також сприяння опірності до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку таким чином, щоб не ставити під загрозу виробництво продовольства; с) забезпечення узгодженості фінансових потоків із напрямом низьковуглецевого й опорного до зміни клімату розвитку¹.

За даними, наведеними у Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 р.², у 2015 р. викиди парникових газів становили 323,36 млн тонн CO₂-екв. за винятком сектору «землекористування, змін у землекористуванні та лісового господарства» (далі – 333ЛГ), що на 66,4% нижче, ніж у базовому 1990 р. З урахуванням сектору 333ЛГ викиди у 2015 р. становили 308,64 млн тонн CO₂-екв. і зменшилися порівняно з базовим роком на 66,1%.

Над цією темою у різний час працювали науковці І.А. Дубовіч, М.Г. Булгакова³, С.І. Кожушко, Д.Б. Кожушко⁴, К.І. Прохоренко⁵, І.В. Трофимова⁶. Як зазначається у Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р., схваленій Розпорядженням КМУ від 07 грудня 2016 р. № 932-р, сторона Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї – Україна – забезпечує виконання зобов'язань за цими міжнародними угодами, проте державна політика у сфері зміни клімату має фрагментарний характер і розглядається як складова частина виключно екологічної політики. Відсутність системного підходу до проблеми зміни клімату в цілому унеможливує прийняття управлінських рішень щодо забезпечення запобігання зміні клімату й адаптації до неї в масштабах усієї економіки країни. Водночас виконання нових завдань, спричинених ратифікацією Україною Паризької угоди та подальшою імплементацією її положень, потребує формування цілісної і послідовної державної політики у сфері зміни клімату відповідно до політики міжнародних організацій з урахуванням провідних світових технологій і

¹ Паризька угода від 12 грудня 2015 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_161.

² Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 р. Офіційний веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/31815.html>.

³ Дубовіч І.А., Булгакова М.Г. Зміна клімату та економіко-правовий механізм у сфері міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.13; Булгакова М.Г. Сучасні економіко-правові проблеми інформаційного забезпечення торгівлі квотами та викиди парникових газів в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.5.

⁴ Кожушко С.І., Кожушко Д.Б. Правове регулювання інвентаризації парникових газів в Україні. 2013. № 1. С. 452–458. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kcgvu.pdf>.

⁵ Прохоренко К.І. Правове регулювання обліку антропогенних викидів парникових газів та їх абсорбції за законодавством України. Юридичні науки. 2012. № 90.

⁶ Трофимова І.В. Адаптація до змін клімату: наслідки, вразливість, ризики. Екологічна безпека та природокористування. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/58179/09-Trofimova.pdf?sequence=1>.

практики, а також особливостей національних умов, можливостей, потреб і пріоритетів. У ст. 361 Асоціації з ЄС зазначено, що співробітництво має на меті збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів і заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, *inter alia*, у таких сферах: а) зміна клімату; б) екологічне управління, доступ до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень; с) якість атмосферного повітря та інших; і реалізується у вигляді розвитку відповідних стратегій, розподілу повноважень природоохоронних органів на національному, регіональному та місцевому рівнях; процедури прийняття рішень і їх виконання; процедури сприяння інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики держави; визначення необхідних людських і фінансових ресурсів і механізму їх перегляду⁷. Для того, щоб такі масштабні організаційні, інституційні та функціональні зміни були реалізовані, потрібно не тільки правильно ідентифікувати й описати наявні суспільні відносини у законодавстві, але й врахувати напрацювання міжнародно-правового та європейського врегулювання.

Проведений нами аналіз найбільшої електронної бази Climate Change Laws of the World⁸ дає підстави зробити висновок, що законодавство у сфері протидії зміні клімату включає такі блоки:

Енергетика – зокрема, нормативно-правові акти у сфері енергоефективності, наприклад, Italian Energy Efficiency Action Plan⁹, Про Енергетичну Стратегію України до 2035 р.¹⁰ Основним джерелом викидів парникових газів є використання викопного палива як основного джерела отримання енергії. 56% викидів відбувається через спалювання вугілля, 28% припадає на газ, і 16% – на нафтопродукти. Тому два важливі напрямки розвитку енергетичного сектору України – енергоефективність і використання альтернативних джерел енергії на противагу традиційному викопному паливу – мають ключове значення для подальшого перспективного реформування енергетичного сектору економіки України як щодо промислового, так і щодо споживчого використання.

Цей блок складається з норм, що регулюють розвиток енергетичної політики держави, заходи скорочення викидів парникових газів у сфері енергопостачання, загальні основи регулювання функціонування вуглецевого ринку, енергоефективність будівель. Також передбачено затвердження комплексного Національного плану з енергетики та зміни клімату на 2021–2030 рр., що може стати комплексною основою для розвитку локальних енергетичних і кліматичних програмних документів.

Низьковуглецевий розвиток – German Renewable Energy Sources Act (EEG 2017)¹¹, Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 р. Передбачає використання джерел енергії з низьким вмістом вуглецю, розбудову джерел чистої електричної та теплової енергії, підвищення енергоефективності й енергозбереження в усіх секторах економіки та на об'єктах житлово-комунальної інфраструктури, стимулювання використання альтернативних нафтопродуктам моторних палив і здійснення вантажних та пасажирських перевезень за рахунок більш екологічно чистих видів транспорту. Збільшення обсягів поглинання й утримання вуглецю завдяки застосуванню кращих практик ведення сільського і лісового господарств, адаптованих до зміни клімату. Скорочення викидів парникових газів, таких як метан та оксид азоту, пов'язаних переважно з виробництвом викопного палива, сільським господарством і відходами.

Вуглецевий податок і торгівля викидами парникових газів – Japan's 2012 Tax Reform Act¹², проект Закону «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів»¹³. Цей блок включає ринково обґрунтоване зростання ставки вуглецевого податку, розробку внутрішньої системи торгівлі викидами парникових газів. Для цього Україні потрібно розробити план розподілу квот і впровадити дозвіл на

⁷ Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.

⁸ Climate Change Laws of the World. URL: <http://www.lse.ac.uk/GranthamInstitute/climate-change-laws-of-the-world/EuropeanCommission>.

⁹ Italian Energy Efficiency Action Plan. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/it_eneap_2017_en.pdf.

¹⁰ Просхвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p>.

¹¹ German Renewable Energy Sources Act (EEG 2017). URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Downloads/renewable-energy-sources-act-2017.pdf%3F__blob%3DpublicationFile%26v%3D3.

¹² Japan's 2012 Tax Reform Act. URL: <https://www.pwc.com/jp/en/taxnews/pdf/2014-tax-reform-proposal-e.pdf>.

¹³ Проект Закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів». Офіційний веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/32065.html>.

викиди парникових газів, а також розробити чітку систему моніторингу кількостей викидів парникових газів, що викидаються внаслідок діяльності підприємств. На додачу заплановано забезпечення постійного удосконалення національної системи інвентаризації антропогенних викидів із джерел і абсорбції поглиначами парникових газів на основі застосування кращих практик проведення інвентаризації та з урахуванням рекомендацій міжнародних експертів із перевірки національної звітності за міжнародними угодами у сфері зміни клімату. Високою залишається необхідність розробки прогресивних підходів до стимулювання суб'єктів господарювання усіх форм власності до реалізації проектів із запобігання зміні клімату й адаптації до неї з урахуванням успішних світових практик та умов запровадження ринкових і неринкових механізмів, передбачених Паризькою угодою.

Транспорт на енергії з низьким вмістом вуглецю – Decree 140/2007: Presidential decree declaring rational and efficient energy use a national priority Argentina 2007¹⁴, Розпорядження КМУ «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 р.» від 30 травня 2018 р. № 430-р¹⁵. Цей блок включає скорочення викидів CO₂ від роботи транспорту й основи формування політики у сфері скорочення викидів у транспортній сфері: зменшення вмісту вуглецю у паливно-мастильних матеріалах і використання альтернативних джерел енергії у роботі транспортної сфери, покращення енергоефективності двигунів, стимулювання використання електро-, громадського та велосипедного транспорту. Такі заходи є більш ніж обґрунтованими. Так, у світі близько 20% викидів CO₂ дають машини з двигуном внутрішнього згоряння. За нинішніх темпів зростання кількості автомобілів їх кількість перевищить мільярд у 2050 р. Міністерство інфраструктури пропонує до 2021 р. звільнити імпортні автомобілі від: ПДВ – 16,8%, збору до Пенсійного фонду – 4,8% й акцизного збору – 109 євро. Для вітчизняних виробників електромобілів – скасувати ПДВ і ввести пільгову ставку податку на землю до 2028 р.¹⁶ Передбачено забезпечення врахування фактору зміни клімату під час розроблення і реалізації Національної транспортної стратегії.

Землекористування, зміни у землекористуванні та лісове господарство – Indonesia's Presidential Moratorium on New Forest Concessions 2011¹⁷, Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням» від 22 жовтня 2014 р. № 1024-р.¹⁸ Відносини, врегульовані у цьому блоці, включають викиди від сільськогосподарської діяльності (використання добрив, органічні відходи тваринництва). Ліси акумулюють значний глобальний запас вуглецю. Оцінка глобальних лісових ресурсів 2010 р. (FRA 2015)¹⁹ показує, що світові ліси та інші лісисті угіддя утримували понад 485 гігатонн вуглецю у цілому. Вирубка лісу, деградація лісів і неефективне управління ними знижують здатності до вловлювання вуглецю та збільшують негативний ефект зміни клімату, з метою запобігання яким прийняті міжнародні норми Land Use, Land-Use Change and Forestry (LULUCF)²⁰. Чинним законодавством передбачено реалізацію потенціалу збільшення обсягу поглинання парникових газів до 2030 р. у сферах раціонального використання й охорони земель і лісового господарства; розроблення рекомендацій з адаптації сільського господарства до зміни клімату на період до 2030 р.; розроблення і затвердження середньострокового плану дій з адаптації лісового господарства України до зміни клімату.

Адаптація до змін клімату – основними документами є міжнародні Технічне керівництво МГЕЗК з оцінки впливу зміни клімату та адаптації²¹, Рамки адаптаційної політики щодо зміни клімату: розроблення стратегій, політики і заходів²², Стратегія адаптації ЄС²³. Не розроблено жодного нормативно-правового забезпечення

¹⁴ Decree 140/2007: Presidential decree declaring rational and efficient energy use a national priority Argentina 2007. URL: http://climatepolicydatabase.org/index.php/Decree_140/2007:_Presidential_decree_declaring_rational_and_efficient_energy_use_a_national_priority_Argentina_2007.

¹⁵ Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 р.: Розпорядження КМУ від 30 травня 2018 р. № 430-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p>.

¹⁶ Україна через три роки введе квоти на викиди парникових газів. Сьогодні. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/borba-s-globalnym-potepnieniem-ukraina-vvedet-kvoty-na-vybrosy-parnikoviyh-gazov-1096184.html>.

¹⁷ Indonesia's Presidential Moratorium on New Forest Concessions 2011. World Resources Institute. URL: https://www.wri.org/sites/default/files/indonesia_moratorium_on_new_forest_concessions.pdf.

¹⁸ Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням: Розпорядження КМУ від 22 жовтня 2014 р. № 1024-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-p>.

¹⁹ Global Forest Resources Assessment 2015. URL: <http://www.fao.org/forest-resources-assessment/past-assessments/fra-2015/en/>.

²⁰ United Nations Climate Change. Land Use, Land-Use Change and Forestry (LULUCF). URL: <https://unfccc.int/topics/land-use/workstreams/land-use-land-use-change-and-forestry-lulucf>.

²¹ IPCC Technical Guidelines for Assessing Climate Change Impacts and Adaptations. URL: <https://www.ipcc.ch/pdf/special-reports/ipcc-technical-guidelines-1994n.pdf>.

²² Adaptation Policy Frameworks for Climate Change. Developing Strategies, Policies and Measures. URL: <http://adaptation-undp.org/resources/training-tools/adaptation-policy-frameworks>.

²³ EU Adaptation Strategy. URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation/what_en.

адаптації до зміни клімату в Україні, проте схвалення стратегії адаптації до зміни клімату України на період до 2030 р. передбачено у Плані заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.²⁴, а розробниками визначено Мінприроди, Мінекономрозвитку, Міненерговугілля, Мінрегіон, Мінагрополітики, Мінфін, Держенергоефективності, Національну академію наук, Національну академію медичних наук, Національну академію аграрних наук. Після розробки національної стратегії з адаптації до зміни клімату планується виконання пілотних проектів із розроблення і реалізації місцевих планів з адаптації до зміни клімату на рівні регіонів, а також міст, селищ і сіл. Проте окремі громади, які вже потерпають від наслідків зміни клімату, розробляють такі плани адаптації самостійно, незважаючи на відсутність національної стратегії, наприклад, План заходів з адаптації громади міста Кам'янське до наслідків зміни клімату²⁵.

*Дослідження та розвиток відносин зі зміни клімату – Nepal Climate Change Policy*²⁶, Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р., схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 р. № 932-р²⁷. У 2019 р. передбачено ідентифікацію міжнародних баз даних про найкращі доступні технології, спрямовані на скорочення антропогенних викидів, збільшення абсорбції парникових газів та адаптацію до зміни клімату, створення умов для доступу населення і суб'єктів господарювання до таких баз даних.

*Інституційні механізми протидії зміні клімату на національному рівні – The Climate Change Trust Act 2010 Bangladesh*²⁸, Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р. від 06 грудня 2017 р. № 878-р²⁹. Серед таких заходів передбачено схвалення національно визначеного внеску України до Паризької угоди у 2020 р., затвердження Державної науково-технічної програми у сфері зміни клімату у 2019 р. Також заплановано вдосконалення механізму інтеграції заходів із запобігання зміні клімату й адаптації до неї в регіональні стратегії розвитку і плани заходів із їх реалізації; пріоритетних заходів з адаптації до зміни клімату для секторів економіки, об'єктів життєдіяльності населення, сфери охорони здоров'я.

Висновки. Оскільки зміна клімату є комплексною проблемою, вона не має простого вирішення. Формування національного законодавства у сфері протидії зміні клімату та скороченню викидів парникових газів відбувається повільними темпами та зі встановленням недостатньо амбітних цілей. Не в останню чергу це зумовлено високою енергоємністю промисловості України, невисокими цілями з переходу на використання альтернативних джерел енергії, нерозробленістю національного ринку викидів парникових газів, їх моніторингу та верифікації. Законодавство у сфері скорочення викидів парникових газів має горизонтальну структуру, основним критерієм формування якої є належність регульованого типу відносин до окремої сфери суспільного виробництва, використання чи реагування. Зокрема, важливими проблемами залишаються відсутність базових програмних документів для скорочення викидів парникових газів і їх адаптації.

Анотація

Наукова стаття присвячена розгляду актуальних питань формування національного законодавства у сфері скорочення викидів парникових газів після ратифікації Україною Паризької угоди 14 липня 2016 р. та аналізу врегулювання нових суспільних відносин, що виникають, змінюються та припиняються з приводу скорочення викидів парникових газів в Україні. Визначено критерії поділу нормативно-правових актів на групи, здійснено їх загальну характеристику та виділено їх специфічні ознаки.

²⁴ Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 грудня 2017 р. № 878-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-p>.

²⁵ План заходів з адаптації громади міста Кам'янське до наслідків зміни клімату. URL: https://climateforumeast.org/uploads/files/___final_1.pdf.

²⁶ Nepal Climate Change Policy. URL: <http://www.lawcommission.gov.np/en/documents/2015/08/climate-change-policy-2067-2011.pdf>.

²⁷ Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 р. № 932-р. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249573705>.

²⁸ The Climate Change Trust Act 2010 Bangladesh. URL: http://www.dpp.gov.bd/upload_file/gazettes/15741_60576.pdf

²⁹ Щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 грудня 2017 р. № 878-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-p>.

Summary

The scientific article is devoted to the consideration of topical issues of the formation of the national legislation in the area of greenhouse gas emission reduction after the ratification by Ukraine of the Paris Agreement on July 14, 2016 and the analysis of the settlement of new emerging, changing and terminating public relations on the reduction of greenhouse gas emissions in Ukraine. The criteria for the division of legal acts into groups have been determined, their general characteristics have been fulfilled and their specific features have been identified.

Використана література:

1. Паризька угода від 12 грудня 2015 р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_161.
2. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 р. Офіційний веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/31815.html>.
3. Дубовіч І.А., Булгакова М.Г. Зміна клімату та економіко-правовий механізм у сфері міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.13.
4. Булгакова М.Г. Сучасні економіко-правові проблеми інформаційного забезпечення торгівлі квотами та викиди парникових газів в Україні. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.5.
5. Кожушко С.І., Кожушко Д.Б. Правове регулювання інвентаризації парникових газів в Україні. 2013. № 1. С. 452–458. URL: <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13kcigvu.pdf>.
6. Прохоренко К.І. Правове регулювання обліку антропогенних викидів парникових газів та їх абсорбції за законодавством України. Юридичні науки. 2012. № 90.
7. Трофимова І.В. Адаптація до змін клімату: наслідки, вразливість, ризики. Екологічна безпека та природокористування. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/58179/09-Trofimova.pdf?sequence=1>
8. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/ yevropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.
9. Climate Change Laws of the World. URL: <http://www.lse.ac.uk/GranthamInstitute/climate-change-laws-of-the-world/EuropeanCommission>.
10. Italian Energy Efficiency Action Plan. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/it_eneap_2017_en.pdf.
11. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p>.
12. German Renewable Energy Sources Act (EEG 2017). URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/EN/Downloads/renewable-energy-sources-act-2017.pdf%3F__blob%3DpublicationFile%26v%3D3
13. Japan's 2012 Tax Reform Act. URL: <https://www.pwc.com/jp/en/ taxnews/pdf/2014-tax-reform-proposal-e.pdf>.
14. Проект Закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів». Офіційний веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/ news/32065.html>.
15. Decree 140/2007: Presidential decree declaring rational and efficient energy use a national priority Argentina 2007. URL: http://climatepolicydatabase.org/index.php/Decree_140/2007:_Presidential_decree_declaring_rational_and_efficient_energy_use_a_national_priority_Argentina_2007.
16. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 р.: Розпорядження КМУ від 30 травня 2018 р. № 430-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/ laws/show/430-2018-p>.
17. Україна через три роки введе квоти на викиди парникових газів. Сьогодні. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/borba-s-globalnym-potepnieniem-ukraina-vvedet-kvoty-na-vybrosy-parnikovyh-gazov-1096184.html>.
18. Indonesia's Presidential Moratorium on New Forest Concessions 2011. World Resources Institute. URL: https://www.wri.org/sites/default/files/ indonesia_moratorium_on_new_forest_concessions.pdf
19. Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням: Розпорядження КМУ від 22 жовтня 2014 р. № 1024-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/ laws/show/1024-2014-p>.
20. Global Forest Resources Assessment 2015. URL: <http://www.fao.org/ forest-resources-assessment/past-assessments/ fra-2015/en/>.
21. United Nations Climate Change. Land Use, Land-Use Change and Forestry (LULUCF). URL: <https://unfccc.int/topics/land-use/workstreams/land-use--land-use-change-and-forestry-lulucf>.

22. IPCC Technical Guidelines for Assessing Climate Change Impacts and Adaptations. URL: <https://www.ipcc.ch/pdf/special-reports/ipcc-technical-guidelines-1994n.pdf>.
23. Adaptation Policy Frameworks for Climate Change. Developing Strategies, Policies and Measures. URL: <http://adaptation-undp.org/resources/training-tools/adaptation-policy-frameworks>.
24. EU Adaptation Strategy. URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation/what_en.
25. Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 грудня 2017 р. № 878-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-p>.
26. План заходів з адаптації громади міста Кам'янське до наслідків зміни клімату. URL: https://climateforumeast.org/uploads/files/___final_1.pdf.
27. Nepal Climate Change Policy. URL: <http://www.lawcommission.gov.np/en/documents/2015/08/climate-change-policy-2067-2011.pdf>.
28. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2016 р. № 932-р. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249573705>.
29. The Climate Change Trust Act 2010 Bangladesh. URL: http://www.dpp.gov.bd/upload_file/gazettes/15741_60576.pdf.
30. Щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 грудня 2017 р. № 878-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-p>.

Svitlana Romanko,

*Candidate of Law Science, Associate Professor,
Department of labour, environmental and agrarian law, Doctoral,
«Vasyl Stefanyk Precarpathian National University»*